

*В. В. Узунів,
к. е. н., доцент, ректор, Університет економіки та управління*

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

V. Uzunov,
Ph.D., Associate Professor, Rector, University of Economics and Management

MODERN PRIORITIES OF REALIZATION OF REGIONAL INNOVATIVE POLITICS

Розглянуто сучасні пріоритети реалізації регіональної інноваційної політики з метою вдосконалення комплексного розвитку регіонів України.

Modern priorities of realization of regional innovative politics are considered with the purpose of perfection complex development of regions in Ukraine.

Ключові слова: інновації, інноваційний процес, регіональна інноваційна політика, регіональний розвиток, інноваційний потенціал, механізм державного управління, регіон.

Key words: innovations, innovative process, regional innovative politics, regional development, innovative potential, mechanism of state administration, region.

ВСТУП

Інституціональною основою інноваційного розвитку регіону є регіональна інноваційна політика, яку необхідно розглядати як соціальний простір, в якому здійснюється процес створення, відбору і реалізації інновацій в результаті цілеспрямованих дій суб'єктів інноваційної діяльності. Управління інноваційним розвитком припускає поєднання механізмів самоорганізації, ринкової свободи і державного регулювання.

Трансформація економічних, політичних і соціальних інститутів, їх ефективна переорієнтація на інноваційну модель закономірно розвиває усі сектори національної економіки. На виникнення і функціонування нових соціально-економічних взаємодій здійснюють вплив схема прийнятих у суспільстві владних відносин, соціальна складова розвитку суспільства, соціокультурні чинники. Ці чинники багато в чому детермінують інноваційні процеси. Проблема розвитку інноваційного потенціалу в регіонах України нині приділяється значна увага, але реалізація ефективних механізмів управління інноваційними процесами не набуває широкого поширення. Державні програми, націлені на підтримку малих і середніх підприємств, що мають досить сильну мотивацію зі створення робочих місць, не стимулюють ефект від впровадження інновацій, що ґрунтуються на знаннях.

Ключовою проблемою сучасної економіки України є її структурна перебудова, що забезпечує нову якість її зростання та інший зміст економічної безпеки країни. Одним із

найважливіших інструментів, завдяки яким можуть реалізуватися структурні зрушення, є інноваційна діяльність регіонів, а її динаміка і характеристика служать головними показниками розвитку інноваційних процесів. Аналіз результатів такої діяльності дає уявлення про реальний рівень ефективності регіональної інноваційної політики та про вплив централізованого управління на інноваційні процеси. Регіональні інноваційні процеси значною мірою визначають перспективи соціально-економічного розвитку України, забезпечення її міжнародної конкурентоспроможності в нових умовах глобалізації економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначення основних пріоритетів реалізації регіональної інноваційної політики з метою вдосконалення комплексного розвитку регіонів України. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

При проведенні аналізу інноваційних процесів в Україні необхідно враховувати деякі особливості економічної ситуації в нашій країні, яка склалася під впливом цілого ряду чинників політичного, історичного і соціального характеру. Специфіка розвитку у цій сфері полягає в тому, що в період існування СРСР сформувалася система управління з високим ступенем централізації влади, причому пріоритетного

значення при ухваленні рішень у сфері науки, техніки і технології часто набували чинники неекономічного характеру. Такий підхід пояснюється впливом політики й ідеології на економічну сферу. Подібна система була в змозі забезпечити високі темпи розвитку в ряді галузей економіки шляхом концентрації основної частини ресурсів у цьому секторі та здійснення централізованого адміністративного контролю за діяльністю підприємств. Слід зазначити, що в цих умовах вирішального значення набували методи прямого регулювання інноваційної діяльності, а методи непрямого регулювання, що складають основу мотиваційного механізму в системі заходів дії на економіку, відійшли на другий план [1, с. 357].

Для сучасного стану економіки України найбільш ефективними є прямі методи регулювання інноваційними процесами. Різниця між цими методами полягає в тому, що пряме регулювання носить виборчий характер, а непряме — загальний, тобто непрямі методи призначені для регулювання діяльності певної групи господарюючих суб'єктів (може застосовуватись групування за галузевою належністю, за розмірами, за організаційно-правовими формами, за місцезнаходженням тощо), що мають одну або декілька відмітних ознак, а прямі методи характеризуються тим, що вони можуть використовувати для групування господарюючих суб'єктів як одну відзнаку, так і складну систему критеріїв, і в основі визначення належності суб'єкта до групи може лежати як суб'єктивна, так і об'єктивна оцінка. Не слід забувати про головну відмінність цих методів один від одного згідно з інструментами їх дії на економічний розвиток. При прямому регулюванні — це безпосереднє фінансування, а при непрямому — використання податкових кредитів тощо. Кожний із вищезазначених методів несе в собі певні переваги і недоліки. Якщо непрямі методи забезпечують повноту обхвату, простоту процедури надання пільг і містять у собі сильний мотиваційний механізм на додаток до ринкового, то прямі методи відрізняються високим ступенем концентрації ресурсів і допускають диференційований підхід при виборі об'єктів дії.

У зв'язку з цим, аналізуючи сучасний стан інноваційного розвитку регіонів України, можна сказати, що він характеризується переважанням монопольно-регулюючих сил над конкурентними, а відповідно до цього слабкорозвиненим мотиваційним механізмом інноваційного розвитку. Тому застосування непрямих методів регулювання не дасть бажаного результату, оскільки не існує розвиненого конкурентного ринку, а відповідно механізм мотивації, закладений у непрямих методах, не спрацює.

Таким чином, для регулювання інноваційного розвитку регіонів України найбільш підходять прямі методи дії, а непрямі можуть застосовуватись для того, щоб забезпечити збереження існуючого інноваційного потенціалу регіонів. Проте в сучасних умовах держава зберігає прихильність до проведення жорсткої податкової політики і щороку скорочує розміри фінансування наукових організацій, які є основою його формування. Звідси випливає необхідність в комерціалізації наукових установ, тобто в переорієнтації науково-дослідних інститутів, науково-виробничих об'єднань та інших подібних підприємств на отримання прибутку. Проте найефективнішим для регіонального розвитку з погляду посилення конкурентної боротьби на ринку науково-технологічної продукції виявляється сприяння створенню необхідних умов для малих інноваційних підприємств, які забезпечать високий рівень інноваційного розвитку регіону і створюють конкурентне середовище у сфері НДДКР завдяки швидкому пристосуванню до мінливих умов на відміну від великих промислових підприємств [2, с. 92].

Серед спонукальних мотивів регіонального розвитку чільне місце належить формуванню дієвої регіональної інноваційної політики, реалізація якої неможлива без чіткого

визначення її домінант, вибір та стимулювання яких сприятиме перетворенню економіки регіону у провідну рушійну силу на інноваційній основі. У перекладі з латинської мови "домінанта" ("dominans") означає "головна, найбільш важлива складова частина" [3, с. 156].

Отже, формування регіональної інноваційної політики повинно бути вибудовано на основі поетапного поєднання її домінант, у якості яких визначено інноваційний потенціал регіону, інноваційна активність регіону та інноваційний розвиток регіону. Зазначені домінанти впливають на визначення типу регіональної інноваційної політики для кожного регіону, тому що на сучасному етапі економічного розвитку регіони України мають різний наявний інноваційний потенціал, відрізняються інноваційною активністю, внаслідок чого характеризуються різним рівнем інноваційного розвитку. Сучасна регіональна інноваційна політика в Україні передбачає зміцнення інноваційного потенціалу і плідне його використання та спрямованість на підвищення конкурентоспроможності регіонів країни.

Тенденції і проблеми регіонального розвитку України, пов'язані зі становленням ринкової економіки, демократії і державності, обумовлюють необхідність регіональної диференціації державної політики. Нова, вдосконалена, державна регіональна політика спрямована на подолання диспропорцій у розвитку окремих регіонів, але це не означає вирівнювання їх за економічними показниками, за рівнем виробництва в розрахунку на 1 особу. Йдеться передусім про стандартизацію рівня життя населення, забезпечення рівного доступу до якісних освітніх та медичних послуг, сучасного комфортного житла, забезпечення рівних умов зайнятості як основного джерела доходів населення.

Однією з головних цілей регіону в умовах ринкової економіки є не тільки забезпечення його конкурентоспроможності, але і вдосконалення процесів їх створення і виробництва. Практика показує, що даної мети досягають регіони, які відрізняються високою інноваційною активністю підприємств незалежно від галузей промисловості. Звідси витікає, що для підвищення конкурентоспроможності регіону управління інноваційною активністю стає одним з основних чинників стратегічного управління його інноваційним потенціалом. Однією з умов економічного зростання регіону, що актуальна як для проблемних регіонів, так і для інноваційно-розвинених, є підвищення інноваційної активності державного і приватного секторів економіки. Головну роль у підвищенні інноваційної активності відіграють вибір та реалізація певної концепції та стратегії регіональної інноваційної політики, ступінь забезпеченості різними ресурсами в інноваційній сфері, якість управління інноваційним розвитком.

Активізації інноваційного розвитку регіонів сприяє велика інформаційна і організаційна робота, завдяки якій населення і підприємці, тобто прямі споживачі, мають усвідомити, що через інновації вони можуть скористатися якіснішими товарами. Важливо зацікавити й комерційні структури, які мають переконатися, що отримають конкурентну перевагу і поліпшать свої позиції на ринку лише внаслідок впровадження інновацій. Органи центральної державної влади України повинні враховувати у своїй політичній і соціально-економічній діяльності те, що стратегічна перевага української економіки на світовому ринку можлива лише завдяки впровадженню інновацій на всіх ієрархічних рівнях: національному, регіональному, внутрішньорегіональному і локальному [4, с. 10].

Водночас держава не має брати на себе весь обсяг функцій щодо реалізації єдиних стандартів рівня життя населення — це загрожує безвідповідальністю місцевих органів влади, неефективністю бюджетних витрат і управління в цілому. Таким чином, необхідний баланс між повноваженнями центральної і місцевої влади. Кінцевою метою

державної політики є поліпшення якості життя широким верствам населення. Однак якість життя є результатом дії цілої низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, причому останні мають як загальнонаціональний (або навіть глобальний), так і регіональний характер, тобто змінюються під впливом рішень центральної або місцевої влади. До останніх належать якість та доступність переважної більшості соціальних послуг (медичних, освітніх, житлово-комунальних, транспортних тощо); розвиток регіонального ринку праці, а отже, і сукупний попит на робочу силу; державні гарантії для непрацевдатних верств суспільства.

Вирішального значення набуває здатність регіону найраціональніше і послідовно використовувати свої конкурентні переваги, якнайповніше реалізувати свій інноваційний потенціал і на цій основі забезпечити стійку динаміку економічного росту. Як наголошувалося вище, регіони не є однорідними, а мають свою специфіку, пов'язану з характером і поєднанням на їх території різних економічних і соціальних проблем. Це, у свою чергу, зумовлює відповідні особливості методів і механізмів їх підтримки.

До останнього часу дослідження регіональних проблем України проводилося без урахування ступеня їх інноваційного розвитку. Проблема формування та реалізації регіональної інноваційної політики України все ще залишається відкритою, у зв'язку з цим виникає необхідність формування типології інноваційного розвитку регіонів.

З інституціональної точки зору всі регіони України мають рівні умови для інноваційної діяльності, але ступінь впровадження та наявність інноваційного потенціалу різна у кожного з них, на такий стан впливають ринкові закони розвитку. В умовах ринкових відносин інноваційна діяльність тісно пов'язана з економічним станом регіонів, інвестиційною привабливістю і, насамперед, з законодавчою базою, яка регулює інноваційну діяльність. Відмінності між регіонами обумовлюють нерівність у наявності фінансових ресурсів, які можуть бути використані для підтримки та розвитку інноваційного потенціалу регіону. Інноваційно-активні регіони стають привабливими для фінансування, залучають значні обсяги іноземних інвестицій, орієнтуються на виробництво конкурентоспроможної на зовнішніх ринках продукції. Внаслідок чого регіони активно беруть участь у зовнішньоекономічних зв'язках, мають більш широку податкову базу і, отже, опиняються в більш сприятливому фінансово-економічному становищі [5, с. 95].

Мета раціоналізації участі регіонів України в інноваційній діяльності полягає в максимальному сприянні нарощуванню інноваційного потенціалу та підвищенні інноваційної активності регіонів. Одним із важливіших засобів досягнення цієї мети є розподіл повноважень, який забезпечує достатню свободу для ухвалення господарських рішень в інноваційній діяльності на різних рівнях, і на цій основі створення сприятливих режимів стосовно особливостей регіонів. Звідси з'являється необхідність постійної роботи щодо типології регіонів з погляду їх участі у інноваційному розвитку, оцінки привабливості для зарубіжних інвесторів, що дозволяє розглядати доцільність розробки інноваційної політики для того чи іншого регіону [6, с. 199].

Між регіонами України у сфері інноваційної діяльності спостерігаються явні диспропорції, обумовлені розподілом на регіони з високою та середньою інноваційною активністю, та на регіони, які обирають традиційні напрями виробництва. Серед регіонів України виділяються промислово розвинені, з наявністю дослідних інститутів, які майже формують кластерні об'єднання (дослідні організації — промислове підприємство — ринок збуту), та регіони, які не мають потужних промислових вузлів та орієнтовані на сільське господарство.

Проблема виявлення особливостей інноваційного розвитку регіонів країни стає важливою для отримання достовірної

інформації щодо диспропорцій їх інноваційного розвитку з метою формування адекватних заходів підтримки з боку держави та формування збалансованої регіональної інноваційної політики відповідно зі встановленими стратегічними цілями розвитку (на мікро-, макrorівні з урахуванням глобалізаційних процесів).

Регіональна інноваційна політика повинна стати найважливішим фактором конкурентоспроможної економіки та забезпечення динамічного зростання на основі її домінант. З метою активізації та стимулювання інноваційного розвитку слід забезпечити максимальне сприяння органів регіональної та державної влади реалізації цілей, що спрямовані на його підвищення, нарощувати інноваційний потенціал, активно заохочувати інноваційні підприємства до інноваційної активності та міжнародного науково-технічного та інноваційного співробітництва.

Держава впливає на розвиток національної економіки за допомогою законодавчих обмежень, податкової системи, обов'язкових платежів і відрахувань, державних інвестицій, субсидій, кредитування, здійснення державних соціальних і економічних програм. Держава створює і підтримує такі інститути, як законодавство, фінансова система, забезпечує вільний інформаційний обмін. При цьому держава зовсім не повинна втручатися в зміст взаємодії суб'єктів економічної системи. Воно тільки повинне створити поле, на якому в умовах вільної конкуренції функціонуватимуть підприємці.

Найважливішою макроекономічною передумовою інноваційного розвитку є феномен "економіки знань" і темпи її розвитку в Україні. Тут перспективи, безумовно, існують, проте потрібна динаміка не буде досягнута, доки економічне зростання ґрунтується на сировинному експорті, а, отже, потрібна модель, що буде основана на інноваційному розвитку.

Україна поступово втрачає свої конкурентні позиції, у тому числі й через те, що багато підприємств провідних галузей держави не є інноваційно-активними і використовують зношене устаткування та застарілі технології, внаслідок чого збільшується їх технологічне відставання від зарубіжних конкурентів і з року в рік росте приплив імпортованих товарів.

Конкурентоспроможна економіка вимагає постійного вдосконалення технологій, що дозволяють підвищувати ефективність виробництва, якість продукції, проникати в нові галузі та сегменти ринку. Внесок промислового комплексу в економіку, досягнення Україною рівня технологічно розвинених країн, наближення якості життя до європейських стандартів визначають провідну роль і місце регіональної інноваційної політики в забезпеченні найважливіших стратегічних інтересів держави. У всьому світі інноваційна діяльність розглядається як одна з головних умов розвитку економіки.

Унаслідок цього, у органів державної, регіональної і місцевої влади виникає об'єктивна потреба в організації і регулюванні інноваційного розвитку при стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку території. Вдосконалення інноваційних процесів у регіонах на сучасному етапі може бути забезпечене тільки на основі узгодження інтересів бізнесу, регіональних і місцевих органів влади, при цьому домінуючою ланкою повинні виступати саме регіони України.

Створення умов розвитку регіонів вимагає від держави реалізації регіональної інноваційної політики. Початковим етапом системної координації регіонального інноваційного процесу повинна виступати комплексна оцінка інноваційного потенціалу, із залученням усіх зацікавлених сторін.

Серед спонукальних мотивів інноваційної активності фахівці виділяють внутрішні і зовнішні домінанти. До внутрішніх — відносять необхідність заміни технологій

або устаткування, прагнення групи інженерів реалізувати свій творчий потенціал, стратегію завоювання певного місця на ринку. Проте, внутрішні мотиви не завжди працюють. Так, великі корпорації, що добилися переважання на ринку, мало зацікавлені в ризику, пов'язаному з інноваціями.

У даному випадку, вирішальними мотивами можуть виступати чинники зовнішнього характеру, основними серед яких виступають конкурентне середовище і державний регулюючий вплив.

Інноваційна активність обумовлена інноваційною сприйнятливістю і готовністю соціально-економічної системи до розвитку. Тому у рамках удосконалення регіональної інноваційної політики ми пропонуємо виділити ключові принципи створення стратегії інноваційного розвитку регіону, яка повинна формуватися за критерієм відповідності розвитку національної економіки:

- створення процесу стійкого соціально-економічного розвитку (збільшення долі високотехнологічного сектора і впровадження технологічних інновацій на підприємствах базових галузей національної економіки);

- розвиток підприємництва зі створенням стимулюючих умов для розвитку малого і середнього бізнесу, нових форм партнерства, співпраці у рамках нових організаційно-управлінських форм;

- становлення ефективного інституту експертів, що визначають техніко-технологічні пріоритети розвитку;

- схвалення і прийняття суспільством цілей, шляхів і методів стратегії інноваційного розвитку, а також реалізація її під безпосереднім суспільним контролем (використання принципу проміжних цілей);

- обґрунтування просторового аспекту стратегії інноваційного розвитку.

Інноваційна стратегія регіону повинна складатися з декількох пріоритетних напрямів, на основі яких здійснюється планування конкретної діяльності з реалізації інноваційної стратегії:

- 1) стимулювання використання інновацій, посилення уваги до результативної складової інноваційного процесу;
- 2) розвиток малого і середнього бізнесу;
- 3) підвищення інвестиційної привабливості (переважно високотехнологічної сфери);
- 4) створення ефективно інфраструктури національної економіки;
- 5) підвищення рівня інноваційної активності та інноваційної культури в регіоні.

Ключовим елементом механізму управління інноваційними процесами на рівні регіону є узгодження різних стратегічних напрямів та ініціатив (державні, регіональні програми і проекти), що виконуються різними учасниками у рамках інноваційної стратегії, використання і одночасне посилення можливостей, концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках.

Інноваційна активність обумовлена інноваційною сприйнятливістю і готовністю соціально-економічної системи до змін. Параметри оцінки інноваційного потенціалу мають бути доповнені оцінкою готовності регіону до соціально-економічних інновацій (ступінь соціально-психологічної готовності населення, владних структур, рівень повноти правової і нормативної бази і рівень інфраструктури, необхідної для здійснення тих або інших перетворень в різних сферах життєдіяльності, рівень науково-методичної готовності для впровадження інновацій).

Ефективність механізмів управління процесом реалізації інноваційної стратегії безпосередньо пов'язана з комплексною оцінкою і моніторингом інноваційного потенціалу, які при необхідності дозволяють своєчасно коригувати пріоритетні напрями в економічному розвитку регіонів України.

ВИСНОВКИ

Отже, державна політика розвитку інноваційної діяльності може бути ефективною тільки за умови, що вона враховує спонукальні мотиви. Підтримка з боку держави має бути, передусім, підтримкою саморозвитку і самоорганізації бізнесу, інноваційної активності. Усі спроби розробити і реалізувати гідну державну політику так і залишаться спробами, якщо не вдасться створити дієвий механізм взаємодії між владою і підприємцями.

Передусім, потрібне обов'язкове попереднє обговорення законодавчих актів, програм і заходів, що стосуються питань регулювання і розвитку малого підприємництва, за участю громадських об'єднань підприємців, методів стимулювання справжньої інноваційної діяльності.

Досвід модернізації багатьох країн світу вимагає переоцінки уявлень про ринкову економіку як відносно вільну від державного регулювання. До того ж, умови постіндустріального розвитку надають взаємовідносинам держави і економіки новий зміст, підвищують роль координації і цілеспрямованої концентрації ресурсів і зусиль на інноваційні напрями розвитку.

Таким чином, для держав з багатовіковими традиціями характерна практично одна і та сама ситуація: нерівність, статусний конфлікт чиновників і підприємців, слабка інституціональна визначеність взаємодії, протиріччя ідеологій сильної держави і ринкової економіки, ціннісний конфлікт.

Саме регіональна інноваційна політика, формуючи відповідний інноваційний потенціал і механізми реалізації, створює необхідні об'єктивні передумови для збільшення конкурентних переваг національної економіки в міжнародному розподілі праці і реального використання потенційних можливостей розвитку.

Реалізація інноваційного вектору стратегії соціально-економічного розвитку регіонів полягає у скоординованій діяльності зацікавлених організацій, що представляють різні сфери: владу, науку, освіту, бізнес, некомерційний сектор в здійсненні власних ініціативних проектів і заходів, визначених органами управління інноваційними процесами. Визначення конкретних заходів і координація спільної діяльності учасників інноваційної стратегії забезпечується за рахунок якісного управління процесом реалізації стратегії з урахуванням динаміки зміни зовнішніх і внутрішніх чинників та умов.

Література:

1. Захарченко В.И. Инновационное развитие в Украине: теория, технология, практика / В.И. Захарченко, Н.Н. Меркулов, Л.В. Ширяева. — Одесса: Фаворит, 2011. — 640 с.
2. Дронова Н.В. Роль інноваційного потенціалу у формуванні регіональної інноваційної політики / Н.В. Дронова // Маркетинг: теорія і практика: зб. наук. праць. — Луганськ: СШУ ім. В. Даля, 2009. — № 15. — С. 90—97.
3. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 495 с.
4. Малицкий Б.А. Стратегия инновационного развития Украины: от разработки к реальной практике / Б.А. Малицкий // Наука та наукознавство. — 2011. — № 2. — С. 6—21.
5. Павлюк А.П. Передумови та перспективи інноваційного розвитку українських регіонів / А.П. Павлюк // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 5, т. 1. — С. 93—97.
6. Порошина О.О. Концептуальные основы формирования стратегии региональной инновационной политики / О.О. Порошина // Науковий вісник ЧДІЕУ. — 2009. — № 1 (2). — С. 198—210.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2013 р.